

Prof. dr hab. Barbara Czopek-Kopciuch
Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk
Kraków
Al. Mickiewicza 31

RECENZJA DOROBKU NAUKOWEGO DR DANUTY LECH-KIRSTEIN

1. Pani dr Danuta Lech-Kirstein uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w 2003 roku na podstawie dysertacji *Nazwy osobowe mieszkańców Opola z XIX i początku XX wieku (na tle historii i kultury regionu)* napisanej pod kierownictwem naukowym dr hab. Stanisławy Sochackiej, prof. UO. Jej zainteresowania naukowe koncentrowały i koncentrują się wokół zagadnień onomastycznych, głównie antroponimicznych i toponimicznych. Pokazują przy tym ścisły związek z regionem Opolszczyzny i Śląska w ogóle, ich historią i kulturą. Nadaje to badaniom Habilitantki jakże cenny charakter ponaddiscyplinarny, zgodny zresztą z naturą badań nad onimią. Po uzyskaniu stopnia doktora opublikowała 30 prac, w tym monografię autorską, monografię współautorską i 28 artykułów naukowych.
2. Habilitantka wskazała jako główne osiągnięcie naukowe cykl artykułów *Onimiczny obraz Śląska*. Artykuły opublikowane zostały w latach 2003-2015 w polskich i zagranicznych czasopiśmie i wieloautorskich monografiach. Przedmiotem cyklu artykułów są antroponimy i toponimy oraz (a może raczej głównie) nazwy terenowe Śląska. Nazwy te pokazują, jak przez wieki mieszkańcy tego regionu wyrażali swój stosunek do otaczającego ich świata. Na potrzeby tych badań dr Lech-Kirstein wypracowała podstawy teoretyczne i metodologiczne, które przedstawiła w artykule *Śląskie nazwy geograficzne jako przedmiot badań lingwistyki kulturowej*. Już z tego tekstu jasnym się staje, że w swoich opracowaniach sięgnęła Badaczka po metody językoznawstwa kulturowego, posługując się instrumentarium pojęciowym tego nurtu językoznawstwa. W istocie metoda ta (jak pokazują poszczególne teksty cyklu) okazała się dobrze dobrana. Kontynuacją wątku teoretyczno-metodologicznego jest artykuł *Zwrot kulturowy w badaniach onomastycznych*, w którym zwróciła uwagę na stosunkowo późne otwarcie się onomastyki na wyniki badań antropologicznych, etnologicznych, kulturoznawczych, kognitywnych. Wiąże to słusznie Habilitantka z poszukiwaniem nowych metod badawczych dla nowego materiału onimicznego (tzw. chrematonimów), ale i z próbami nowego spojrzenia na „klasyczne” nazwy własne.

Materiał do rekonstrukcji językowego obrazu świata Śląska zaczerpnęła dr Lech-Kirstein z ksiąg metrykalnych i cechowych (dla antroponimów) oraz z kartotek mieszczących się w Instytucie Śląskim oraz Uniwersytecie Opolskim (dla toponimów i mikrotoponimów), a także z istniejących opracowań. Brakuje mi w tym zestawie źródeł kartotek nazw miejscowości i nazw wodnych zgromadzonych w Instytucie Języka Polskiego PAN w Krakowie.

Dobrze zdaje sobie Habilitantka sprawę z pogranicznego charakteru badanego regionu, co odbija się w wielojęzykowości i wielokulturowości i ma przełożenie na onimię. Wyraźnie widoczne jest to w monografii *Nazwy osobowe dziewiętnastowiecznych mieszkańców Opola (ze słownikiem etymologicznym nazwisk)*, w której dobrze uchwyciła procesy interferencji i integracji językowej odbitej w nazwiskach. Prace nad tymi zagadnieniami widoczne są też w artykułach *Imiona chrzestne mieszkańców Opolszczyzny w XIX i XX wieku. Analiza językowo-kulturowa i Imiona chrześcijańskie w nazwiskach mieszkańców Opola z XIX wieku*. Badania prowadzą do wniosków językowo-kulturowych: chrześcijański charakter Śląska wyrażający się w preferencji imion związanych z tym wyznaniem, bogactwo wpływów językowych niemieckich w fonetyce i morfologii używanych nazw osobowych. Pewnego rodzaju podsumowaniem rozważań nad wielojęzykowością i wielokulturowością Śląska jest tekst *Adaptacje językowe w śląskiej antroponimii (na przykładzie dziewiętnastowiecznych nazwisk Opolan*. Pokazuje w nim habilitantka znakomicie jak tworzyła się specyficzna symbioza pogranicza polsko-czesko-niemieckiego, wynikająca przede wszystkim z czynników pozajęzykowych (migracje ludności, kontakty handlowe, przynależność państwowa), a znajdująca odzwierciedlenie w języku i to na wszystkich poziomach językowych: graficzno-fonologicznym, fleksyjnym, słowotwórczym, leksykalnym. Zdając sobie sprawę z trudności jednoznacznych przyporządkowań zwraca Pani Doktor uwagę na dodatkowe zbieżności owych kontaktów międzyjęzykowych z wewnętrznym rozwojem języka polskiego na terenie Śląska.

Swoistą kontynuacją tego wątku jest artykuł poświęcony odbiciu cech językowych regionu w nazwach własnych *Nacechowanie dialektalne opolskich nazwisk* oraz teksty analizujące antroponimy jako składniki onimicznego krajobrazu Ślązaków: *Księgi cechowe miasta Opola jako cenne źródło nazw osobowych, Nazwiska apelatywne a kultura regionu (na przykładzie Śląska Opolskiego)*. Teksty te potwierdzają, że założenia językoznawstwa kulturowego przeniesione na grunt onomastyki pozwalają na sformułowanie poglądów dotyczących stosunków narodowościowych, kultury regionu o indywidualnych cechach (połączenie kultury chłopskiej i robotniczej), wartości właściwych mieszkańcom, postrzegania świata, siebie i innych. Prowadzi to wszystko Habilitantkę do wniosku, że np. odapelatywne nazwiska używane na Śląsku wpisują się w system nazwisk polskich jako nazwiska czerpiące z kultury

narodowej, ale i z kultury lokalnej (przez lata odizolowanej od narodowej a przez to tym usilniej kultywowanej).

Świadectwa podobnych związków, można wedle Habilitantki - i słusznie – widzieć w nazwach geograficznych Śląska. Umiejętnie pokazuje ona związki historii i historii osadnictwa z toponimami i mikrotoponimami w artykule *Historia Śląska z perspektywy nazw geograficznych*. Słusznie przyjmuje, że nazwy mają „znaczenie”, zwłaszcza w momencie kreacji, i ujawniają stosunek kreatora do obiektu. Teksty poświęcone tego typu zagadnieniom skupiają się na nazwach geograficznych i koncentrują wokół kilku pól znaczeniowych: nazw gatunkowych ptaków, drzew, ziół i roślin uprawnych: *Nazwy ptaków w polskiej toponimii (przyczynek do onomastyki kulturowej)*, *Nazwy ziół w polskiej toponimii*, *Nazwy roślin uprawnych w polskiej toponimii*, *Nazwy drzew w polskiej toponimii*. Analiza materiału i porównanie z odpowiednimi nazwami z terenu całej Polski pozwoliły Habilitantce pokazać, że do tworzenia nazw używano słownictwa apelatywnego z wymienionych pól znaczeniowych mieszczącego się na poziomie podstawowym języka. Wybór wiązał się z indywidualnym postrzeganiem świata i brał pod uwagę zwykle wartości podstawowe dla nazywającego (użyteczność, rodzimność, wyjątkowość w pewnych sferach życia, rozmaite konotacje semantyczne) i był zależny od regionu geograficznego. Nie ogranicza się przy tym Autorka do metod badawczych językoznawstwa kulturowego, sięgając także po utrwalone w literaturze onomastycznej metody klasycznego słowotwórstwa. Nie korzysta jednak z nich tylko po to, by pokazać zasób podstaw i formantów, ale „zaprzęga” je do interpretacji językowo-kulturowych. To pokazuje zarówno dobrą znajomość klasycznych metod i zdolność do innowacyjności, nowego spojrzenia.

Ważnym elementem w badaniach językowo-kulturowych jest pojęcie wartości. Nie zabrakło w cyklu, przedstawionym jako osiągnięcie, artykułów o problematyce aksjologicznej: *Nazwa własna jako nośnik wartości (na przykładzie śląskich nazw)*, *Świat wartości w śląskich nazwach geograficznych*. Poddane analizie nazwy geograficzne przynoszą wartościowanie na osi dobry – zły, swój – obcy oraz stosunek twórców nazw do wartości ostatecznych (takich jak religia), wartości pragmatycznych (takich jak praca), czy wartości społecznych (takich jak rodzina).

Artykuły *Obraz wsi w śląskiej toponimii* oraz *Śląsk z perspektywy nazw własnych* stanowią podsumowanie cyklu. Odtwarza w nich dr Lech-Kirstein sposoby kategoryzowania rzeczywistości przez mieszkańców Śląska na tle złożonych stosunków historycznych, językowych (czy raczej multi-językowych), kulturowych. Pokazuje to onimię śląską jako konglomerat tego co polskie, tego co rodzime (czyli śląskie) tego, co obce (czyli niemieckie), swoisty tygiel, w którym stopiły się różne językowo, kulturowo, etnicznie elementy.

Autorka prezentuje jako osiągnięcie cykl artykułów. Układają się one jednak w jednolitą metodologicznie i treściowo klasyczną monografię. Pokazują wzorcowo, jak należy konstruować pracę dotyczącą całości onimii konkretnego regionu. W przypadku Śląska tym trudniejszą, bo z konieczności uwzględniającą takie zagadnienia jak interferencja i integracja językowa. Posłużenie się metodologią badawczą językoznawstwa kulturowego pozwala na odkrycie tego, co dotąd było przeczuwane, ale nie zwerbalizowane. Trzeba podkreślić, że aby próbować wniosków językowo-kulturowych trzeba wpierw wykonać ogromną pracę przy użyciu metod językoznawstwa historyczno-porównawczego i metod badawczych strukturalizmu. I ta praca wykonana została bardzo dobrze. W świetle zaprezentowanego cyklu artykułów *Onimiczny obraz Śląska* jawi się Habilitantka jako dojrzały badacz-onomasta. Przez analizę onimów, właśnie w aspekcie językowo-kulturowym, wpisuje swoje badania w badania nad tożsamością narodową i regionalną.

Poza badaniami nad śląskimi nazwami własnymi część prac poświęciła dr Lech-Kirstein innym klasom nazw: eponimom i chrematonimom oraz nazwom w tekstach literackich.

Innym kierunkiem działalności naukowej Habilitantki jest nauczanie języka polskiego jako obcego. Zaowocowało wieloautorskim dwujęzycznym polsko-niemieckim opracowaniem *Podstawy gramatyki polskiej wraz z tekstami i ćwiczeniami. Kompendium dla kursów języka i nauki własnej*. To bardzo istotne dzieło pozwalające studentom-obcokrajowcom zgłębiać tajniki polszczyzny, łączące systematyczne i całościowe przedstawienie polskiej gramatyki wraz z ćwiczeniami i tekstami.

Dr Lech-Kirstein ma również doświadczenie w pracy leksykograficznej. Współpracowała przy hasłach *Słownika gwar śląskich* przy porządkowaniu kartoteki, uzupełnianiu i skanowaniu źródeł, rozpisywaniu tekstów na fiszki, tworzeniu indeksów oraz opracowywaniu haseł słownikowych. Praca ta zaowocowała publikacją dwóch tomów słownika, w którym opracowała 742 artykuły hasłowe. Ich łączna objętość 116 stron to objętość wcale nie małej monografii.

3. Pani dr Danuta Lech-Kirstein od lat ściśle współpracuje z różnymi środowiskami naukowymi tak zagranicznymi jak krajowymi. Współpracowała ze środowiskiem naukowym austriackim przy tworzeniu podręcznika *Podstawy gramatyki polskiej wraz z tekstami i ćwiczeniami. Kompendium dla kursów języka i nauki własnej*.

Współpracowała z Instytutem Śląskim w Opolu biorąc udział w granicy naukowym *Słownik gwar śląskich*. Uczestniczyła też w projekcie *Regionalna platforma informacyjna dla mieszkańców i samorządów Dolnego Śląska e-DolnySlask*, który współfinansowany był ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w ramach którego zweryfikowała 8

- tomów słownika *Nazwy geograficzne Śląska* i opracowała ponad 2500 haseł z zakresu toponimii przedstawiających pochodzenie, znaczenie i rozwój nazw geograficznych regionu.
4. Była organizatorem i współorganizatorem 6 krajowych i międzynarodowych konferencji językoznawczych.
  5. Aktywnie uczestniczyła (z referatami) w 10 konferencjach międzynarodowych i 12 konferencjach ogólnopolskich poświęconych tematyce językoznawczej, w tym onomastycznej.
  6. Habilitantka prowadzi też aktywną działalność dydaktyczną: wykłady, ćwiczenia, konwersatoria, warsztaty i seminaria licencjackie na różnych kierunkach studiów z przedmiotów: gramatyka opisowa współczesnego języka polskiego, gramatyka normatywna języka polskiego, fonologia i morfologia języka polskiego, składnia języka polskiego, leksykologia z leksykografią, odmiany języka polskiego, analiza dyskursu, język a kultura, praca z tekstem naukowym, wstęp do nauki o komunikacji, kultura języka, kultura wypowiedzi, retoryka z erystyką, retoryka wystąpień publicznych, techniki manipulacyjne w dyskursie publicznym i środki językowe ich realizacji, emisja głosu, fonetyka artykulacyjna z emisją głosu, kultura żywego słowa, logopedia artystyczna, rozwój systemów nazewniczych, nazewnictwo na pograniczach językowych. Była też lektorką języka polskiego jako obcego prowadząc kursy letnie, śródroczne i indywidualne dla studentów i pracowników Uniwersytetu Opolskiego z wielu krajów Europy. Współpracowała ze szkołami województwa opolskiego i śląskiego organizując konkursy polonistyczne w latach 2012-2016. Działalność popularyzatorską prowadziła także poprzez udział w audycjach radiowych, telewizyjnych, udzielając wywiadów dla prasy, a także wygłaszając wykłady dla szkół w ramach akcji *Latający Uniwersytet* oraz wykłady w środowisku naukowym i akademickim.
  7. Jest czynnym członkiem towarzystw naukowych: Opolskiego Oddziału Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego (prezes), Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (wiceprezes), Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Międzynarodowego Stowarzyszenia Studiów Polonistycznych, Komisji Językoznawstwa PAN. Pełni też funkcję sekretarza rocznika *Stylistyka*.
  8. Pani dr Danuta Lech-Kirstein jest dojrzałym badaczem-językoznawcą. Jej dorobek naukowy, zwłaszcza cykl artykułów *Onimiczny obraz Śląska*, pokazuje, że potrafi w sposób bardzo inteligentny i twórczy łączyć klasyczne metody badawcze językoznawstwa z metodami badawczymi językoznawstwa kulturowego do badania nazewnictwa określonego regionu – Śląska. Zainteresowania Badaczki regionem, z którym jest związana, zaowocowały pracami nie tylko nad onimią, ale i nad językiem regionalnym. Stawia ją to w rzędzie badaczy spuścizny regionalnej „małych ojczyzn”, ale i badaczy, których prace wnoszą nowe elementy

w refleksję nad nazwami własnymi. W sposób bardzo dobry łączy działalność naukową z działalnością dydaktyczną i organizacyjną.

Stwierdzam, bez żadnych wątpliwości, że przedstawiony mi do recenzji dorobek naukowy spełnia warunki przepisów ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym. Pani dr Danuta Lech-Kirstein w pełni zasługuje na stopień doktora habilitowanego.

/prof. dr hab. Barbara Czopek-Kopciuch/